

Ana dili məktəbi, ədəbi söz tribunası

Sovet işğalından sonra Azərbaycanın ədəbi mühitində də fərqli sab-hava yaradılmış, Xalq Cümhuriyyəti dövrü ziyalıların, nəcə deyirlər, əl-qolu bağlanmağa başlamışdı. O zaman "Kommunist" qəzeti də socialist inhisarına alınmış, şair və yazıçılar Sov. İKP-ni, bolşevik rejimini təbliğ edən əsərlər yaratmaq məcburiyyətində qalmışdılar. Amma söz sənətinin böyüklüyü də elə bundadır ki, cəsarətli qələm əhli az da olsa, sətirlərlə mənərlərlə, müxtəlif ədəbi priyomlarla yasaq çərçivəsindən çıxmaq cəhdlərində bulunurdular.

Qəzetin 1919-cu il avqustun 29-da çıxan ilk nömrəsindən etibarən bolşevizm ideologiyası hegemon rol oynasa da, baş-bönlər "Kommunist" in ətrafında istedadlı jurnalistləri, ziyalıları toplamağa, onu xalq tribunası kimi qələmə verməyə çalışırdılar. Onların yaradıcılığına ciddi təzyiqlər yalnız Bakıda keçirilən I Türkojori qurultaydan sonra özünü qabarıq göstərməyə başlamışdı.

*Var olsun qəhrəman böyüdən ana!
Gəlir soragınız manevalardan,
Alqış ananız – Azərbaycanı!*

Növbəti il martın 17-də şairin məşhur "Sünbül" şeiri "Kommunist" in səhifələrində yer alıb. Sentyabrın 12-də isə qəzettə Səməd Vurğunun dahi rus şairi Aleksandr Puşkinə həsr etdiyi şeiri dərc olunub:

*Axudım alınım inci tərinə,
Yanmadım ömrümün iki ilinə.*

haqda xəbəri mətbu orqanlar arasında ilk olaraq "Kommunist" qəzeti özünün 1941-ci il 23 iyun tarixli 147-ci sayında dərc edib. Həmin gün Səməd Vurğunun "Vətənin keşiyində" şeiri də çap olunub:

*Bilsin ana torpaq, eşitsin vətən,
Müsəlləh əsgərəm mən də bu gündən!*

Səməd Vurğunun "Salam, dostum", "Yanğın", "Partizan Babaş üçün", "Sovqat", "Bayraqdar", "Mənə belə söyləyirlər", "İlk bahar və mən" kimi şeirləri "Kommunist" in səhifələrində yer alaraq əl-əl gözüb. Ümumiyyətlə, həmin illərdə şairlərimiz hamılıqla qələmlərini süngüyə çevirərək, söz cəbhəsində vuruşublar. R.Zaman "Bəxtiyar", "Vətən müharibəsi döyüşçülərinə", "İrəli", "Vətən hədiyyə", Məmməd Rahimin "Qızıl əsgərə məktub", "Vətən çağırır", "Üç qardaş", "Azərbaycan oğullarına", Cəfər Xəndanın "Bu il düşmən əzələcək", "Komissar", "Kazak qardaşlarıma", Süleyman Rüstəmin "Sağ ol" deyə milyon əl çıpək atar ona", "Ana ürəyi", "Ana və poçtalyon", "Döyüşçüyə məktub", "Qafqaz oğullarına", "Doğma komsomol", "Gün o gün olsun ki", "Stalinqrad", "İldırım", Əhməd Camilin "Əsgər qardaşlarıma", "Qafqaz oğullarına", "Vətən oğluna", Ələkbər Ziyatayın "Sədaqət andı" və başqa şeirlərdə müharibənin törətdiyi faciələr, xalqın qələbəyə olan inamı, vətən oğullarının igidlikləri öz əksini təpmişdir. Eyni zamanda arxa cəbhə qəhrəmanları da layiqincə təbliğ olunub. Xatırladaq ki, müharibə illərində

O dövrki hakimiyyət "Kommunist" in səhifələrində çıxış edən görkəmli şair və yazıçılara nisbətən yumşaq davranısa da, yeni ədəbi qüvvələrdən daha çox rejimi tərifləyən əsərlər tələb edirdi. Hər bir halda, ədəbi mühitdə bu qəzetin müəyyən yeri vardı. Buna görə də həmin illərdə milli məfkurənin heç də tamamilə məhv edilməməsində "Kommunist" in də rolu olduğunu söyləmək mümkündür. Qəzettə gedən bədi nümünələr, əsasən, sovet ideologiyasına xidmət etsə də, mədəniyyətin, maarifin inkişafına da danılmaz xidmət göstərirdi.

*Rusiya şeirinin şah əsərinə
Çevirdim Vaqifin şirin dilinə.*

Onu da deyək ki, bu bəndin son mısrası "Kommunist" -dən öncəki çap variantında "Çevirdim ilk dəfə türkün dilinə" kimi gedib.

Qəzetin 12 mart 1937-ci il tarixli sayında şairin "Səadət nəğməsi" şeiri təqdim edilib. Vətən gözəlliklərinin təsvirini verən S.Vurğun, çox güman ki, repressiyaya tuş gəlməmək üçün şeirin 2-ci yarısında ölkə rəhbəri Stalinə vəsf edib, sosializmi tərənnüm edib. Amma o, bütövlükdə çağır ilhamının növbəti məhsulunu sərgiləyib:

*Baxın səhərlərin yaqut rənginə,
Bənzəyir şairin söz ahənginə.
Bir qara quş kimi uçan xayalım,
Vətən torpağını seyr edir yenə!*

Hər bir halda, şairin siyasi motivli şeirlər yazmaqla bözən özünü sigortalaması da anlaşılmalıdır. Məsələn, həmin il noyabrın 2-də qəzettə onun "On iki dekabr" şeiri verilib və o tarixdə ilk dəfə olaraq SSRİ Ali Sovetinin keçirilən seçkilərinə həsr edilib. Səməd Vurğunun tənqidçi "Karyerist" şeiri qəzetin 1938-ci il 9 fevral, "Xeyr-şərə yaramaz" 17 fevral, məşhur "Anam gəlmini" şeiri 8 Mart (Qadınlar Günü münasibətilə), qazax xalq poeziyasının ağısaqqalı

Ünlü qələm sahibləri Məmməd Səid Ordubadi, Tağı Şahbazi, Məhəmmədali Sidqi, Hüseyn Cavid, Üzeyir Hacıbəyli, Cəlil Məmmədquluzadə, Bəkir Çobanzadə, Salman Mümtaz, Əmər Faiq Nemanzadə, Əliabbas Müzəni Mütəllibzadə, Əbdürəhim bəy Haqverdiyev, Cəfər Cabbarlı və başqaları "Kommunist" qəzetində fəal çıxışlar edib, bacarıqlı qədər milli ruhu yaşadıblar. Məsələn, qəzetin 8 iyun 1924-cü il tarixli sayında Hərəkəməxayal təxəllüsü ilə mütəllifin "Balaca fəleyton" unda erməni xalqının satqın xislətə işfə olunub. Həmin gizli iznənin daha çox Məmməd Səid Ordubadiyə aid olduğu bildirilir, amma Cəlil Məmmədquluzadə də bözən qələm təcrübələrini bu adla təqdim edib. Mətbuatda gedən satirik-tənqidçi yazıların hədəfi, əsasən, beynəlxalq aləmdə gedən ictimai-siyasi proseslər və imperalizm idi və bu cür nümunələr daha çox "Kommunist" in səhifələrində işıq üzli görürdü. Bu qəzetin ilk illərdəki sayıların bədii publisistikasında qadın azadlığı, qızların erkən ərə verilməsi, din xadimlərinin tənqidçi də əsas yer tutub. Eyni zamanda ana dilinin saflığı, əlifba kimi vacib məsələlər də sərf-nəzar edilib. Obyektivlik naminə onu da deyək ki, ziyalılarımız qarşı təqib və təzyiqlərin artdığı vaxtda – qəzetin 15 fevral 1929-cu il tarixli sayında jurnalist, qatı sovet siyasi və dövlət xadimi olan Əliheydər Qarayev "Böylə tənqid olmaz" məqaləsində ədəbi qüvvələrin yersiz sıxışdırılmasının, xalq xidmət edən yazıçı və şairlərin düşmən cəbhəsinə işləməkdə suçlandırılmasının yolverilməz olduğunu vurğulayıb.

Güney: milli kədər in və ümid in poetik təcəssümü

"Güney: milli kədər in və ümid in poetik təcəssümü" adlı məqalə Milli Məclisin Xalq Qəzeti redaksiyasında çap olunmuşdur. Məqalənin müəllifi Əli Nəcəfxanlıdır. Məqalədə Azərbaycanın milli kədər inin və ümid inin poetik təcəssümü haqqında geniş tədqiqat aparılır. Əli Nəcəfxanlı qəhrəmanlıq və vətən sevgisi mövzusunda olan ədəbi nümunələri tədqiq edib, onları milli kədər in və ümid inin poetik təcəssümü kimi təqdim edir. Məqalənin sonunda Əli Nəcəfxanlı "Xalq qəzeti" -ndə 2023-cü il fevralın 8-də yazdığı məqaləni xatırlayıb.

Gənc Səməd Vurğun "Kommunist" in səhifələrində daha müntəzəm çıxışlar edib. Qəzetin 28 iyul 1930-cu il tarixli sayında onun Bakı mədəni işçilərinə xitabən yazdığı "Raport" şeiri, 1 avqust 1930-cu il tarixli sayında isə "Fənar" şeiri çıxıb. Hər ikisi dövrün tələbinə uyğun olaraq, sosializm realizmi üslubunda idi. "Raport" da "Mən nəfəsləri bənzir və kükdür qoxulu milyonların şairiyəm", – deyənin müəllif lirik-psixoloji üsluba daha çox meyilli olub. Onun "Komsomol" (23 aprel 1934), "26-lar" (20 sentyabr 1936) və "Ayın əfsanəsi" (24 və 28 mart 1941) poemaları ilk dəfə tam və ya qismən "Kommunist" -də işıq üzli görüb. "Bakının dastanı" poeması isə qəzetin 1944-1945-ci illərdə 7 nömrəsində dərc edilib.

saydığı Cəfər Cabayevə həsr etdiyi "Şeirimizin ağısaqqalı" 20 may tarixli sayında dərc olunub. Ondən az sonra yenə də "Səməd Vurğun" imzası "Kommunist" in oxucularını sevindirib: onun "məndədir" rədifli 24 bəndlik "Azərbaycan" (6 iyun) və "Sədaqət" (24 iyul) adlı şeirləri maraqla qarşılanıb.

Bütün bunlar göstərir ki, şairin "Kommunist" -ə özəl münasibəti olub. Bunun 1939-cu ildə qəzetin 20 illik yubileyinə həsr edilmiş şeirindən də görmək olar:

*Sənin qəlb in – elin qəlb in,
Sənin ağz in – elin ağz in,
Səndən mərədl ik öyrənmişdir
Ana yurdun oğlu, qızı...*

Növbəti il aprelin 28-də şair "İyirmi bahar", mayın 6-da "Qızıcağz" şeri ilə "Kommunist" in oxucularının göyüşünə gəlib. Başqa bir şeirində "Günəşdən rəng alan bir saf qanım var, Mənim də yurdum var, qəhrəmanım var", – deyənin şair imkan daxilində milli varlığını tərənnüm edib...

İkinci Dünya müharibəsinin başlanmasını

1935-ci il oktyabrın 5-də Səməd Vurğun "Kommunist" -də "Salam", oktyabrın 22-də isə Azərbaycan diviziyasına həsr olunan "Alqış" şeirinin çıxması göstərir ki, bədii nümunələrin çarına ciddi məhdudiyyətlər qoyulmayıb. "Alqış" şeiri məzh milli ruhlu mısırlarla bitirdi:

Döndüb qaçmadınız borandan, qardan,

müharibəsi illərində Azərbaycan sənəyə və naqliyyət işçilərinin ənək fəallığı yüksəlmək uğrunda mübarizədə "Kommunist" qəzetinin rolu (1941-1945-ci illər) dissertasiyası, Rza Quliyevin nəşrin 50 illiyində - 1969-cu ildə çap olunmuş "Kommunist" qəzeti Böyük Vətən müharibəsi illərində kitabı da qəhrəmanlıq salnaməsinin işıqlandırılması baxımından önəmli vəsaitlərdir.

Müharibədən sonrakı illərdə qəzet ənənəsinə sadiq qalaraq, vətənpərvərlik mövzusunda ədəbi nümunələrin çarını davam etdirib, şair və yazıçıların sülh, əmin-amanlıq arzularının bədii ifadəsinə səhifələrində səxavətlə yer ayırıb. Güney Azərbaycanın mövzusu da poetik prizmadan gəni işıqlandırılıb. Yenicə şöhr statusu almış Sumqayıt və Mingəçevir şəhərləri, Neft Daşları adası sosializm quruculuğu nümunələri kimi tərənnüm olunub.

Bir fərəhli tarixi gerçəklik də budur ki, 1969-cu ildə ümummilli lider Heydər Əliyev respublika rəhbəri seçildəndən bir

neçə ay sonra "Kommunist" qəzetinin 50 illik yubileyinə qatılıb və ilk dəfə olaraq həmin mərəsimdə ana dilimizdə geniş nitq söyləyib. Elə bu faktın özü unudulmaz dahi şəxsiyyətin timsalında qəzetimizi ana dilinin təbliğatçısı kimi də şərfəndirir. Onu da vurğulayaq ki, məzh həmin dövrdən sonra fərqəm qəzetdə milli məfkura, milli özünüdərk in bərqərar olmas uğrunda mübarizədə daha cəsarətli addımlar atıb. Ulu öndərin "Literaturnaya qazeta" nın 18 noyabr 1981-ci il tarixli sayında verilmiş məşhur "Qoy, ədalət zəfər çalsın" adlı müsahibəsi də dərhal rus dilindən tərcümə olunaraq "Kommunist" in səhifələrində çap olunub.

Zamanın "nəbz" inin tutan "Kommunist" in səhifələrində şəxsiyyətə pərəstiş, kommunizm quruculuğu ideyası, iflasa doğru gedən SSRİ-nin müttəfiq respublikalarında milli-azadlıq hərəkatı, Qarabağa göz dikən erməni separatizmin işfəsi kimi mövzular qəzettə məzh milli təəsübkeşliklə öz əksini tapıb. Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Nəbi Xəzri, Tofiq Bayram, Cəbir Novruz... maraqlı, bəzən də kəskin ruhlu yazıları ilə "Kommunist" -də həvəslə çığışlar ediblər.

Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin bir sıra bədii publisistik yazıları "Kommunist" -də dərc olunub. Bunlara Azərbaycan yazıçı-

mövqelərindən çığış etmişdir. Bununla yanaşı, bütövlükdə Azərbaycan mədəniyyətinin, xüsusilə xalq maarifinin, ədəbiyyat və incəsənətimizin, milli ədəbi dilimizin inkişafında "Kommunist" in xidməti inkar edilə bilməz".

Müasir dövrdə də mədəniyyət və ədəbiyyat məsələləri, bədii proses "Xalq qəzeti" nin diqqət mərkəzindədir. Vaxtaşırı olaraq şair və yazıçıların tribunasına çevrilən qəzetin səhifələrində bədii nümunələr yer alır. Xalq şairləri Zəlimxan Yaquub "Heydər dastanı" (10 may 2006), "Heydər "Xalq!" – deyəndə Xalq "Heydər!" – dedi" (12 dekabr 2007) kimi əsərləri ilə qəzətə poetik nəfəs gətirib:

*Zamandan zamana gələcək səsi,
Bir qaya sənğəri, daş qalasıdır.*

*O mənim xalqımın baş sərkdərisi,
O mənim yurdumun baş qalasıdır.*

Qabilin "Əyilməz uca başın" (27 may 1998), Nəbi Xəzrinin "Günəşli üfüqlər" (5 aprel 1959), Söhrab Tahirin "Bir Allah var, yaxşıdır gözümədə" (27 may 1998) və yəzrlərdə digər şeirdə mədəni və mənəvi inkişafa geniş işıq salınıb.

Bu gün Anar, Elçin, Nəriman Həsənzadə, İsa Həbibbəyli, Nizami Cəfərov, Kamal Abdulla, Sabir Rüstəmxanlı, Vahid Əziz və başqa görkəmli qələm sahibləri tez-tez qəzetimizdə çığışlar edib, müsahibələr verirlər. Ünlü müəlliflər buğünün "Xalq qəzeti" ni ölkəmizin ən çox oxunan və mövzu rəngarəngliyi ilə seçilən qəzətlərindən biri sayır və bu qəzetin səhifələrində imzalarını gorməkdən məmnun qalırlar.

Bu gün Anar, Elçin, Nəriman Həsənzadə, İsa Həbibbəyli, Nizami Cəfərov, Kamal Abdulla, Sabir Rüstəmxanlı, Vahid Əziz və başqa görkəmli qələm sahibləri tez-tez qəzetimizdə çığışlar edib, müsahibələr verirlər. Ünlü müəlliflər buğünün "Xalq qəzeti" ni ölkəmizin ən çox oxunan və mövzu rəngarəngliyi ilə seçilən qəzətlərindən biri sayır və bu qəzetin səhifələrində imzalarını gorməkdən məmnun qalırlar.

AMEA prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli bir neçə ay əvvəl redaksiyamızda qonaq olarkən qəzetimizin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirib: "Yarım əsr əvvəl redaksiyanın keçirdiyi yaradıcılıq müsabiqəsində "Arpa çayı daşa bilməz" yazısının çap edilərkə 3-cü yer tutduğüm gənc alim olaraq məni qəzetlə əməkdaşlığa həvəsləndirib və müəlliflərdən birinə çevirib. Redaksiyada məsul işə dəvət edildiyimi də məmnunluqla xatırlayıram. O zaman elmə dərin bağlılığım bu təklifi qəbul etməyə imkan verməyə də, həmishə özümü bu qəzetin yazarı hesab etmişəm, kollektivlə daimi əlaqə saxlamışam. "Xalq qəzeti" nin azad media prinsiplərinə, jurnalist peşəkərlığına əsaslanan demokratik ruhu ziyalı dairələrdə rəğbətə qarşılır, qocaman nəşrin milli öncütl media məktəbi kimi nüfuzunu yüksəldir".

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı: "Məmnuniyyətlə redaksiyanıza gəldim, çünki sən dövrlərdə sizin qəzetin siması xeyli dəyişib, mən də həvəslə oxuyur və bayanıram. "Xalq qəzeti", doğrudan da, xalqın qəzeti olub. Bizim də yazı-pozumuzun bir məqsə-

tiqəmətinə bir növ zidd addımlar atması ilə geniş oxucu auditoriyasına rəğbətini qazanıb. Kütlələrin siyasi və mənəvi tərbiyəçisi missiyasını yerinə yetirən bu qəzet həmişə tarixi hadisələrin mərkəzində olub, respublikada baş verən bütün məsələlərin həllində siyasi rəhbərliyin mühüm təbliğət vasitəsi olsa da, milli özünüdərk heç vaxt unutmayıb və bəzən buna görə cəza da alıb. Bir müddət çarçı dayandırılan avanqard mətbu orqanı sovet rejimi dağılandıdan sonra yenidən – bu dəfə "Xalq qəzeti" adı altında nəşri davam etdirilib. Bu gün qəzet dövləti və milli maraqlara xidmət edən informasiya siyasəti yürüdür.

Universitetdə oxuduğüm illərdə bizim jurnalistika fakültəsinin dekani olmuş professor Tofiq Rüstəmov sonrakı dövrdə bir müddət "Xalq qəzeti" -nə baş redaktorluq edib. Nəşrin 26 avqust 1994-cü il tarixli sayında dərc edilmiş "Tarixi reallığın güz-güsü" adlı məqaləsində o yazırdı: "...Həmin dövrlərdə qəzet kommunist ideologiyasının təbliğatçısı olmuş, kommunist partiyalıqlı

di var ki, dünyada gedən ağır proseslərdən xalqımız uqurla çıxsn, daha gözəl gələcəyimizi qura bilək".

Bu isə AMEA Ədəbiyyat İnstitutu Ədəbi tənqid şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusifinin etirafıdır: "Günlərin birində Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadəyə "Tənqid yarpaqları" adlı kitabımı hədiyyə etdim. Bir aydan sonra "Xalq qəzeti" ndə həmin kitab haqqında Bəxtiyar müəllimin məqaləsi çap olundu. Bu, mənim həyatımda ən xoşbəxt günlərdən biri idi".

Qarabağın işğalı, Böyük Qələbə ilə bitən 44 günlük Zəfər Yürüşü, yənidən il-böl keçirilən "Xarıbülbül" Musiqi Festivalı, Vaqif Poeziya Günləri, əzəli torpaqlarımızda tarixi-mədəni irsin bərpası "Xalq qəzeti" ndə geniş müraciət olunan mövzulardır. Bu gün də ubilyar qəzetin yaradıcı kollektivi oxucularının bədii zövqünün inkişafı amalına layiqincə xidmət edir.